

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Zo begon de reformatie door Samuël

I.

Waar gaat het in Samuël om?

Dat kan kort worden gezegd. Het boek Samuël verhaalt, hoe de HEERE in grote barmhartigheid Zijn Israëlitische kerk heeft willen oprichten uit het diepe verval, waarin zij tijdens het Richterentijdvak was geraakt.

Samuël verhaalt ons de geschiedenis van een reformatie.

Vergelijkt U maar eens met elkaar de kerkelijke toestand aan het begin van het boek met die aan het eind, dan ziet U het duidelijk. Samuël vertelt kerkgeschiedenis.

Dit betekent, dat we de mensen, die in dit boek een grote rol spelen, zoals Hanna en Elkana, Samuël en Saul, Hofni en Pinehas, David en Nathan en al die anderen, dus dienen te zien als vooraanstaande figuren in het toenmalig kerkelijke leven. Waarvan de één de reformatie van zijn dagen krachtig bevorderde, terwijl de ander die soms nog krachtiger tegenstond.

Het zijn immers met name de profeet Samuël en diens leerling koning David, door wiens dienst God de HEERE Zijn diep vervallen woning en erediens onder Israël weer heeft willen oprichten. En het is met name koning Saul, die door zijn anti-reformatische drijven aan het kerkherstel van zijn dagen grote schade heeft toegebracht.

Wij willen in enkele stukjes samen met U eens gaan lezen, hoe deze grote kerkhervorming indertijd begonnen is.

Een treurige kerkelijke toestand.

Wat een kerkelijke toestand, wat een kerkelijke toestand tekent ons 1 Sam. 2! Het einde van de Richterentijd. Vanwege z'n nalopen van de Kanaänietische afgoden had de HEERE Zijn volk overgegeven aan de Kanaänietische volken. Toen Jozua stierf woonden nog enkele groepjes heidenen tussen Israël. In de Richterentijd is het net andersom. Hier en daar wonen groepjes Israëlieten tussen de heidenen! Israël hield niet de weg van de HEERE, Richt. 2 : 22.

1 Samuël 2 is een plaat uit die vreselijke tijd. Zó ging het er naar toe in Gods heiligdom, dat Israël na Horeb aan de HEERE ten geschenke had mogen geven. U weet wel, bij Horeb had de HEERE met Israël gesproken over twee dingen. In de eerste plaats over het Verbond, dat Hij over het Verbond met Abraham heen, met Israël wilde oprichten en over het koningschap, dat Hij over Israël wilde aanvaarden. En in de tweede plaats over de tent, waarin de HEERE voortaan onder Israël zou komen wonen. Ja, echt wonen! Heel deze woning, met alles wat er in en aan was, zou moeten spreken van het leven, dat er voor Israël bij de HEERE te vinden was. Dáár zou Israël verzoening ontvangen voor zijn zonden. Daar zou het door priesters en le-

vieten worden onderwezen over Gods Verbond, Zijn beloften en Zijn bedreigingen daarin. Daar zou Israël de geduchte Naam van Jahweh mogen aanroepen en voor Zijn aangezicht verschijnen.

Maar wat zien we hier in 1 Samuël 1 en 2?

Een bende! Gods heiligdom, de woning van Jahweh, gedegradeerd tot een Kanaänietische godentempel. De offers neergehaald tot handelingen-om-de-godheid-koest-te-houden. De priesters, die tot de Heilige Israëls mochten naderen... vreselijk, wat die mannen durfden te doen! Eli's zonen sliepen zelfs bij de vrouwen, die dienst deden bij de ingang van de tent der samenkomst-tussen-de-HEERE-en-Zijn volk.

Gods heilige woning — een hoerentent! Precies als bij de Kanaänietische tempels...

Lees hoe het toeging bij de dienst der verzoening, 1 Sam. 2 : 13—17. „De mensen gingen het offer des HEEREN geringschatten”. Ach, 't was toch maar voor Jahweh...

Als Eli Hanna ziet bidden in de tent der samenkomst, dan denkt hij: een dronken vrouw! Zeg, hoe lang moet dat nog duren? Ga liever je roes uitslapen!

Verschrikkelijk kerkbederf wordt ons in het begin van het boek Samuël getekend.

Toch nog een vroom overblijfsel.

Het mag een wonder heten, maar toch is het waar: temidden van zó'n kerkvolk en in zó'n tijd heeft de HEERE zich toch nog een overblijfsel bewaard, dat beeft voor de Woorden van God. Enkelen ervan ken-

INHOUD	
Zo begon de reformatie door Samuël (I)	F. v. D.
Rondom het drama van Nieuw-Guinea (VII)	C. V.
Het kerkelijk leven in België (I)	J. M.
Over een Gravamen tegen de belijdenis	C. V.
Boekbespreking	H. J. J.
Persschouw	C. V.
Van hier en ginds	
Kerknieuws	

nen we: Boaz, Ruth, Naömi, Manoach, de vader van Simson, de richters zelf.

Deze mensen en nog andere, onbekende broeders en zusters hebben in hun tijd en op hun plaats in de enige eeuwen durende Richterentijd gezocht onder de treurige kerkelijke toestanden. Zij hebben verlangd naar kerkhervorming, naar wederkeer, naar de goede Thora van Mozes. En de richters waren de mannen van de reformatische oplevingen, die deze tijd, dan hier, dan daar, toch telkens nog te zien geeft. En al keerde Israël als geheel toch telkens tot dwaasheid weer, hier en daar zal toch wel iets van dit reformatische werk van Gods Geest zijn blijven bestaan. Onder andere in het gezin van onze broeder Elkana en onze zuster Hanna, dat ons wordt voorgesteld in 1 Samuël 1. Wat heeft Gods volk van later eeuw (middelijkerwijs gesproken) aan dit gezin onnoemelijk veel te danken!

Hieruit is de man voortgekomen, die in de mogendheid des HEEREN, begonnen is Israël terug te voeren naar de Verbonden en Woorden van Jahweh, zijn God.

Barendrecht.

F. van Deursen.

Rondom het drama van Nieuw-Guinea

VII.

De Regering en de Zending

In ons vorig artikel hebben we iets laten zien van wat de Protestantse Kerk in Nederlands Oost-Indië is geweest. We hebben speciaal gevraagd wat zij ten behoeve van de zending onder de heidenen en mohammedanen heeft gepresteerd. U weet het: het resultaat was droevig.

We willen nu iets zeggen over de zendingsarbeid zelf in Nederlands Oost-Indië gedurende de vorige eeuw.

We willen de vraag stellen en beantwoorden: **wat heeft de regering van Indië daarvoor gedaan?**

Het eerste dat ons bij het overzien van de vorige eeuw in dat opzicht opvalt is dat de Regering ook ten aanzien van de zending volledig de touwtjes in handen wilde houden.

Vlak na de napoleontische tijd — dus direct na het herstel van de Nederlandse macht in de Oost — bevorderde de regering de zending enigszins,

Of liever, zij begunstigde de herkerstening van die streken in de Indische archipel waar reeds in de tijd van Compagnie kerken waren gevestigd. Bijvoorbeeld in de Minahassa en op Ambon. Zij deed dat door de zendelingen van het in 1797 opgericht Nederl. Zendingsgenootschap tot predikers en hulppredikers aan te stellen die dan daar zouden werken. De genoemde kerken waren verschrikkelijk verwaarloosd. Het kwam voor dat de ouders hun kinderen zelf doopten. Er was geen mogelijkheid dat op andere wijze gedaan te krijgen. Soms kregen die zendelingen zelfs gratis overtocht. Al spoedig kwamen deze kerken evenwel geheel onder de zorg van het Gouvernement. Dat betekende dat het in het vorige artikel beschreven Protestantse Kerkgenootschap de algehele leiding daarvan in handen kreeg.

Van grote betekenis voor de zending werd een artikel in het regeringsreglement, dat later ook in de wet op de Indische staatsregeling werd opgenomen.

Dit artikel, het is het bekende, en beruchte, artikel 123, luidde: „De Christenleraars, Prieesters en Zendingen moeten voorzien zijn van een door of namens een Gouverneur-Generaal te verlenen bijzondere toelating, om hun dienstwerk in enig bepaald deel van Nederlands-Indië te mogen verrichten. Wanneer de toelating schadelijk wordt bevonden of de voorwaarden daarvan niet worden nageleefd, kan zij door de Gouverneur-Generaal worden ingetrokken.”

Door dat artikel — het blijkt reeds bij eerste lezing — werd de beslissing over de vraag of predikers van het Evangelie in de Oost zending mochten drijven geheel in handen van de Gouverneur-Generaal gelegd. Regels waaraan deze zich bij zijn beslissingen moest houden werden daarbij niet voorgescreven. Zowel in de keuze van de motieven als in de uiteenzetting van zijn beweegredenen was hij geheel vrij. Christenleraars en zendingen waren volledig aan zijn willekeur overgeleverd.

* * *

Op een werkelijk schandelijke, on-christelijke, ja anti-christelijke wijze hebben de Gouverneurs-Generaal van Indië dat artikel in de vorige eeuw dikwijls gehanteerd.

Zo liet de regering, geleid door een vals neutraliteitsbeginsel, tientallen jaren niet toe dat in mohammedaanse streken — behalve in de grote steden — het evangelie werd gepredikt. De mohammedanen zouden eens mogen gaan denken, dat de Regering hun bekering begeerde! Dat moest tot iedere prijs worden voorkomen. Het in haar door de mohammedanen gestelde vertrouwen mocht onder geen beding worden geschokt.

De regering heeft voorts met het oog daarop aan de zendingen welke zij bij hoge uitzondering in de mohammedaanse gebieden toeliet alleen maar vergund het evangelie te verkondigen aan inlanders die — ik citeer letterlijk — „geheel ongezocht het christendom hadden omhelsd of het voornemen daartoe aan de dag legden.”

De regering liet in mohammedaanse gebieden de bemoeienis met de godsdienstige aangelegenheden geheel over aan de inlandse vorsten, regenten en hoofden. Als deze van geen zending wilden weten werden zendingen niet toegelaten.

De regering liet het voorts ook toe, dat inlanders die christen waren geworden, of daartoe neiging vertoonden door de inlandse hoofden ter verantwoording werden geroepen en daarover „zeer lastig werden gevallen of gemolesteerd.”

De regering ordonneerde vervolgens, dat de christen-inlanders geheel en al zouden blijven onder het burgerlijke recht, het handelsrecht, het strafrecht en de gehele overige rechtsbedeling welke voor de mohammedaanse bevolking gold. Die christenen bleven dus geheel onderworpen aan „de godsdienstige wetten, instellingen en gebruiken” welke onder de mohammedanen geldig waren. Die wetten, regelingen en gebruiken waren, speciaal wat betreft het personen- en privaatrecht, volstrekt in strijd met de beginselen van het Christendom. Men denke slechts aan de mohammedaanse wetten die veelwijverij als legaal erkennen; aan de totaal andere verhoudingen in bloedverwantschap en zwagerchap; aan de voogdij en het erfrecht die onder de mohammedanen gevonden werden. Volgens het Mohammedaanse recht had b.v. de overgang van het mohammedanisme naar het Christendom volstrekt verlies van erfrecht op de nalatenschap van mohammedanen ten gevolge.

* * *

Om goed te doen beseffen welke verschrikkelijke dingen de regering in Indië ten opzichte van de zending heeft gedaan wil ik uit het zeer vele dat te noemen zou zijn enkele dingen meedelen.

In het begin van de vorige eeuw werkte in Semarang een zending Brückner geheten. Hij was, gedrongen door vurige zendingsliefde, in 1812 uit het door Napoleon overheerste Nederland naar Engeland ontsnapt en werd van daar uit als zending naar Voor-Indië gezonden. Toen Oost-Indië weer Nederlands werd ging hij daarheen en vestigde zich in Semarang. Door ijverige taalstudie was Brückner reeds in 1831 in staat een Javaanse vertaling van het Nieuwe Testament in het

licht te zenden: Deze vertaling werd in Serampore in Voor-Indië, op de drukkerij van de bekende zending Willeam Carey, gedrukt. Met een groot aantal kisten javaanse nieuwtestamenten en andere christelijke javaanse lectuur kwam Brückner in Batavia aan wal. Maar toen gebeurde het verschrikkelijke. De regering nam alle kisten met testamenten en boeken onmiddellijk in beslag. Ze werden achter slot en grendel gezet. Protesten baatten niets. Vele jaren later zag de Zending-inspector Van Rhijn deze boeken in kasten opgestapeld „ten prooi aan insecten en het oplossend klimaat”. Baud, een van de meest betekende Indische staatslieden — hij is Minister van Koloniën en Gouverneur-Generaal geweest — verklaarde dat het Gouvernement elke poging om op Java het christendom te brengen „aan een zéer streng toezicht zou onderwerpen”. Toestemming tot bijbelverspreiding zou slechts worden gegeven, wanneer de regering „de innige overtuiging” had, „dat daardoor de rust van 't schone en rijke Java, de voorname hulpbron van onze financiën niet wordt in de weegschaal gesteld.”

Een van de fijnste figuren onder de eerste zendingen op Java was P. Jansz. Het is verleidelijk iets te vertellen over het vele werk dat hij in grote bescheidenheid en trouw verrichtte. Jarenlang heeft hij onder alle mogelijke tegenwerking te Djepara zich aan het zendingswerk gegeven. In 1859 schreef hij een Javaans tractaatje: „De tijd is vervuld; het Koninkrijk Gods is nabij gekomen; bekeert u en geloof het Evangelie”. De roomse assistent-resident was hevig verstoord toen hij het in handen kreeg. Zulke taal zou alleen maar onrust verwekken! De assistent-resident stelde de regering in kennis van het ongehoorde misdrijf van Jansz. En de regering trok de toelating van deze trouwe evangelieprediker in. Onderscheidene volgelingen van Jansz werden opgepakt en verhoord. De zending protesteerde, maar de autoriteiten eisten dat hij zich voortaan geheel naar hun inzichten zou gedragen. Een poging om de minister te bewegen het onrecht te herstellen had evenmin succes. Deze bewindsman verklaarde het met de Gouverneur-Generaal geheel eens te zijn. Jansz hield evenwel voet bij stuk. Hij bleef zijn gemeente verzorgen en vroeg niet opnieuw toelating. En men liet hem ten slotte met rust. Jaren later, onder minister Keuchenius kreeg hij een ridderorde!

In Soerabaja woonde in het begin van de vorige eeuw Johannes Emde, later „Vader Emde” genoemd. Hij was een merkwaardig man. Toen hij nog in Nederland woonde had men hem verteld dat het in Nederlands-Indië nooit winter werd. Daar geloofde hij niets van. Hij achtte dat op grond van Gen. 8 : 22 onmogelijk! En hij ging naar Indië om te zien of dat waar was! Daar gekomen bleef hij er! Hij werd horlogemaker. Maar tegelijk predikte hij ijverig het evangelie aan een kring mensen die het op hun beurt weer verder verbreiden. Vanwege dit ongeoorloofde prediken werd hij prompt in de gevangenis gezet. Hij werd evenwel na korte tijd weer vrijgelaten omdat hij anders — want hij kon niet zwijgen — de andere gevangenen met „zijn dweperij” zou „besmetten”.

* * *

Ik zal niet meer van deze schanddaden der regering vertellen.

De negentiende eeuw is vol van het openlijke en bedekte tegenwerken van de zending in Ned. Oost-Indië door de regering van het Christelijke Nederland.

En terwijl de regering de prediking van het Evangelie veelal verbood kotetteerde zij met het mohammedanisme!

Telkens wijzen de antirevolutionaire staatslieden daarop.

Maar het hielp niet.

Bij voortdurende, zei Kuyper in de Tweede Kamer op 11 nov. 1874, „ziet men de Regering liebügeln met de Islam. Ik behoef slechts te herinneren aan de bekende proclamatie van de Regeringscommissaris voor Atjeh, waarin de schijn werd aangenomen, alsof men aan Mahomed nog inwerking op de loop der dingen toeschreef. Te herinneren aan de post voor de Mahomedaanse eredienst, die op de begroting voorkomt (sic!). Te herinneren aan de houding van de resident in het bekende voorval met de Mahomedanen op Halmaheira,

die de vrijheid hadden genomen tot het Christendom over te gaan en die de Sultan van Ternate met de stok sloeg, zeggende: „Ik sta de bekering wel toe aan mijn Heidense, maar niet aan mijn Mahomedaanse onderdanen!” Te herinneren eindelijk aan het bijwonen van godsdienstplechtigheden der Mahomedanen door onze ambtenaren, vertegenwoordigers van ons gezag. Zelfs lezen we in het Koloniaal verslag, dat een resident de eerste steen heeft gelegd voor een moskee.”

* * *

Dit alles zijn ernstige dingen!

Met behulp van het boven geciteerde art. 123 van het „Reglement op het beleid der regering van Nederlands Indië” dat ongewijzigd als art. 177 in de wet op de staatsinrichting terugkeerde, zijn in Indië schandelijke dingen geschied. Is de verkondiging van het Evangelie op grootscheepse schaal tegengehouden vele, vele jaren lang.

Ik wil eindigen met het doorgeven van de bewogen kritiek welke eens door Prof. Mr. P. A. Diepenhorst werd geoefend op de regeringspolitiek zoals die in artikel 123 van het bovengenoemde Regeringsreglement werd vastgesteld en op grond van dit artikel jarenlang in praktijk werd gebracht.

Prof. Diepenhorst verzekerde dat de geest welke uit art. 123 spreekt onwaardig was voor Christelijk Nederland:

„Onwaardig en voor de Christen vernederend is de geest, die tegenkomt uit de Memorie van Toelichting waar het Mohammedanisme met de grootste zachtheid wordt ontzien en tegenover het christendom een houding van neerbuigende goedwilligheid aangenomen, die genadiglijk wil verdragen, dat het Christendom eigenlijk als contrabande in onze Oost wordt binnengesmokkeld.

Onwaardig en voor de Christen vernederend is de zonderlinge lofspraak, die de regering op haar eigen verdraagzaamheid houdt, wanneer ze aldus haar onbevangeheid looft: „Zij verhindert de Javanen niet zich bij de zendingen in de grote steden gevestigd, te vervoege en van hen onderricht te vragen. Zij vergunt aan de zendingen de toegang tot de inlanders, die geheel ongezocht het Christendom hebben omhelsd of het voornemen daartoe aan de dag leggen, maar zij meent de beoordeling omtrent plaats en personen, alsmede het stellen van bepaalde voorwaarden niet uit haar handen te moeten geven.”

Onwaardig en voor de Christen vernederd is het prat gaan van de regering van een christelijk land op haar nobele lankmoedigheid, die niet Javanen laat oppakken, die zich bij de zendingen in de grote steden vervoege en zendingen niet bemoeilijkt, die zich in verbinding stellen met inlanders, „die geheel ongezocht het Christendom hebben omhelsd.” Mits maar ongezocht, „geheel ongezocht”!

Onwaardig en voor de Christen vernederd is de bescherming en bevoorrechtiging van het Mohammedanisme, welks ongestoorde handhaving met allerlei waarborgen wordt omringd, dat als de normale religie wordt geëerd. Het is dezelfde krenkende verering, die Inlandse Christenen tientallen jaren dwong tot meewerking aan het onderhoud der moskeeën, bewaking van Mohammedaanse graven, hulpbetoon aan Mohamme feesten, onderwerping aan ene rechtspraak, waaraan de Mohammedaanse geestelijken als zodanig zitting hadden.

Onwaardig en voor de Christen vernederd is de wijze, waarop uitvoering wordt gegeven aan het gebod, dat de regering met pijnlijke nauwkeurigheid moest waken tegen elke handeling, welke strekte om de verbreiding van het Christendom te bevorderen.

Onwaardig en voor de Christen vernederd was de ingeburgerde praktijk om de inlandse hoofden te horen over de vraag of de zending

Zelfverheffing.

En wij zien ook wel hoe zij, die zich verheffen, die menen iets te zijn en zichzelf wijsmaken, dat zij het dubbel en dwars verdiend hebben langs alle rangen op te klimmen, terzelfder tijd als wilden zijn. Nauwelijks zal men hen onder de ogen durven komen. Zij wijzen de een af en de ander werpen zij heel ver weg.

Calvijn.

in hun gebied kon worden toegelaten en van hun advies de toelating afhankelijk te stellen. Bovendien werd in een officieel regeringsstuk nog uitdrukkelijk de bijzondere aandacht der gewestelijke bestuurders gevestigd op het belang van een met verstand en tact gehouden voortdurend toezicht van het bestuur op de handelingen der christen-zendingen als waartoe voor de de bestending van orde en rust onder de bevolking, waar zij zijn toegelaten."

Zelfs werd aan dit besluit nog breder toepassing gegeven door het advies der inlandse hoofden, dat wil zeggen van Mohammedanen, ook te vragen voor streken, waar de zending reeds haar arbeidsveld had en het alleen ging om verandering in de persoon van de Zending."

Inderdaad dit alles was onwaardig en voor de christen vernederend — maar hoe was dat in de ogen van Hem die aan de staat en het volk van Nederland Nederlands Oost-Indië had toevertrouwd?

* * *

Niet op een congres van revolutionaire

socialisten maar op het Zendingscongres van de Gereformeerde Kerken van 1890 waar mannen als Dr A. Kuyper, Prof. Rutgers, Sikkel, Lion Cachet, De Gaay Fortman, Dr Wijnmalen, de leiding hadden, werd uitgesproken, dat aan de zending in N.O. Indië onnoemelijke schade werd aangericht door:

„een baatzuchtige koloniale staatkunde;
de bestending van veel in de koloniale huishouding, dat in strijd is met de eis der christelijke beginselen;

een stelsel van volksonderwijs, dat niet geeft wat het volk behoeft;

de handhaving van het beginsel der zogenaamde neutraliteit of kleurloosheid tegenover de verkondiging van het Kruis, met een overdreven bedachtzaamheid waar het de belijders der Halve Maan betreft;

een onvoldoende regeling van de rechtstoestand der Inlandse christenen;

een maatschappij, waarin een te ruime plaats wordt gegeven aan het indifferetisme op het stuk van de godsdienst;

een kerkelijke inrichting, aan handen en voeten gebonden aan de Staat."

C. V.

Het kerkelijk leven in België

I.

Enige tijd geleden werd mij de vraag gesteld eens te schrijven over het kerkelijk leven in België. Het is merkwaardig dat wij omtrent het kerkelijk leven in dit buurland, dat tot de Benelux behoort, zo slecht op de hoogte zijn. Afgedacht van de verbondenheid door middel van de Benelux, is België historisch met vele banden verbonden aan ons land. Men sprak vroeger van de Zuidelijke Nederlanden wanneer men het over de belgische gebieden had, en over de Noordelijke Nederlanden wanneer men het oog had op ons land.

En wanneer men het genoeg heeft mensen te ontmoeten uit het westen van België — vooral wanneer die ontmoeting plaats vindt in een ander deel van de wereld waar men andere talen spreekt, ervaart men de historische stamverwantschap onmiddellijk. De taal die men spreekt zowel in het westelijk deel van het land der belgen als in ons land, is dezelfde taal.

De vraag die mij gesteld werd, werd vooral gesteld in het belang van onze schippers, die regelmatig de belgische binnenwateren bevaren, en daar dikwijls de zondagen moeten doorbrengen. Ieder weet dat er geen „vrijgemaakte" gereformeerde kerken bestaan in België. Die zullen er ook binnen afzienbare tijd niet komen naar de mens gesproken. Of het zou moeten gebeuren dat er nederlandse vrijgemaakte broeders en zusters naar België zouden gaan emigreren in een tamelijk behoorlijk aantal en hun kerkelijk leven zouden meenemen.

De vraag luidde wat meer gedetailleerd: kunt u niet iets meedelen over het ontstaan en het bestaan van eventueel aanwezige kerkgroepen in dat land?

Het lijkt mij goed dat wij om te beginnen een en ander ophalen uit het verleden en daarna over de huidige kerkelijke situatie wat vertellen. De huidige kerkelijke situatie is namelijk niet los te denken van het verleden in België. Niet alleen is zij er niet los van te denken, zij is er op geen manier van los te maken. Natuurlijk geldt de regel dat de huidige kerkelijke situatie in een land niet is los te denken noch los te maken van het verleden van dat land, overall. Deze regel geldt ook ten aanzien van de kerkelijke situatie in ons eigen land. Dat wij hier vrije gereformeerde kerken hebben, die buiten de Hervormde kerk bestaan, hangt samen met de worsteling om reformatie van de kerk in de 19e eeuw; met Afscheiding (1834) en Doleantie (1886) en met het jaar 1892, en wat daarin gebeurd is op het kerkelijk erf in Nederland. Dat wij hier telende vrijgemaakte gereformeerde kerken hebben, hangt weer samen met de ontwikkeling van het kerkelijk leven binnen die vrije gereformeerde kerken; met de dogmatische uitspraken van de generale synode van 1905 en met de beslissingen van de generale synodes van 1943 en 1944. Dat wij

hier te lande een Christ. Geref. Kerk hebben, die noch met de synodale noch met de vrijgemaakte gereformeerde kerkelijk wenst samen te doen, hangt samen met het verleden, met 1892 en met andere factoren. Iemand die deze kerkgeschiedenis niet kent, een buitenlander bijv., kan daarom het kerkelijke leven in Nederland van deze tijd niet begrijpen. Dat is geen schande. Noch voor de man. Noch voor de Nederlandse kerken. Het is niet anders. De huidige kerkelijke situatie is voor een groot deel product van de krachten die in het verleden in het kerkelijke leven gewerkt hebben. En dat is niet uitsluitend in Nederland het geval. Dat is met het kerkelijk leven in elk land zó gesteld. Zonder goede kennis van het verleden van de kerk in een bepaald land, kan men het heden of de huidige situatie niet verstaan. Daarom moet men bijvoorbeeld als men als emigranten uit een ver land, zich kerkelijk vestigt in een nieuw vaderland, zijn „geïmporteerd" leven niet gaan aandienen als „nationaal", let wel „nationaal" in dat v r e e m d e land!

Deze opmerkingen dienen ter inleiding van onze uitspraak dat men, komende uit de kerkelijke situatie van Nederland, zich niet moet verbazen over het feit dat in België, de situatie in het kerkelijk leven gans verschillend is van die in Nederland. Zo verschillend dat men eigenlijk niet kan vergelijken. Men moet zich niet verbazen over het feit dat men er geen vrijgemaakte kerken vindt. En moet niet zeggen: als er geen vrijgemaakte kerken zijn dan is de kerk er helaas niet, want er is maar één kerk. En die éne kerk is de vrijgemaakte kerk. Is die er niet dan ontbreekt de kerk er dus.

Het zou niet met wijsheid zijn dat men aldus sprak. Het is waar dat er maar één kerk is, de kerk die Christus vergadert, maar deze belijdenis (dat is het!) sluit niet noodzakelijk de gedachte in zich, dat die éne kerk, die Christus vergadert uit alle geslachten en volken, vereenzelvigd zou moeten worden met de vrijgemaakte kerk. Trouwens wat wil men met de vrijgemaakte kerk? Er zijn vrijgemaakte gemeenten. Kandelaars van Christus. En zou elke kandelaar per se vrijgemaakt moeten zijn om kandelaar te kunnen zijn? Zo ja dan zou dat betekenen, dat elke kandelaar van Christus Nederlands van aard en fabriek zou moeten zijn. Want de „vrijgemaakte" kerken tref je zoals ze bij ons zijn, nergens elders aan. Dat kan niet. De vrijmaking hangt ten allernauwste samen met de nederlandse kerkgeschiedenis, zoals we boven schreven. Kerken buiten Nederland kunnen kandelaars zijn zonder dat ze iets te maken hebben met dat wat zich in de nederlandse gereformeerde kerken heeft afgespeeld. Onze belijdenis noemt de merktekenen van de ware kerk, en zegt er niet bij, „zoals deze in Nederland worden gevonden". Gelukkig niet.

Wat nu het verleden van België aangaat — België is niet een protestants land, historisch gezien, maar een rooms land. Nederland is historisch gezien een protestants land. In Nederland treft men protestantse kathedraalen aan. In Amersfoort, in Haarlem, in Utrecht, in Zwolle, Kampen, Groningen en Amsterdam enz. enz. Dat betekent dat deze kerken die uit de Middeleeuwen dateren in de tijd van de Hervorming van de roomsen zijn overgegaan in de handen van de gereformeerden, omdat de laatsten ter plaatse de meerderheid van de bevolking vormden.

In België treft men geen protestantse kathedraalen aan. Die bestaan daar niet. In ons land zijn de gereformeerde kerkelijk (en niet alleen kerkelijk) machtig geworden in de zestiende eeuw. Hier heeft de Kerkhervorming het veld behouden om zo te zeggen. In België niet. In België heeft de Hervorming „het verloren".

Denk niet dat de Hervorming in België niet geweest zou zijn. Het is juist andersom. De geschiedenis leert dat zowel de Lutherse als de Calvinistische reformatie in België gebloeid hebben. Op de grote markt te Brussel — dezelfde markt die er nog is, omsloten door juwelen van gevels — hebben op 1 juli 1523 Hendricus Voes en Johannes van den Esschen hun leven op de brandstapel gegeven. Twee jonge monniken die als bloedgetuigen hun leven hebben gegeven voor de zaak van de verkondiging van het zuivere evangelie. Zij zijn de eerste martelaars geweest in de Nederlanden. Twee jaar later onderging Jan de Bakker te 's Gravenhage dezelfde lot. Het evangelie heeft diep wortel geschoten in die tijd in de zuidelijke Nederlanden. Om nog iets te noemen, Calvijns vrouw, Idelette van Buuren kwam ook uit deze streken. Uit de omgeving van Luik waarschijnlijk.

* * *

De Nederlanden behoorden in de tijd van de Hervorming tot de Bourgondische erflanden. Karel V en zijn zoon en opvolger Philips II, hadden hier de grootste bevoegdheden. Beide meenden dat de strijd tegen de kerkhervorming hun van Godswege was opgelegd. De roomse priesters en prelaten hebben hun dit voortdurend voorgehouden. En de beide vorsten hebben het met ernst en overtuiging geloofd. Zo is onder hun regering, de tragedie van de bloedige vervolging van de kinderen Gods begonnen en met buitensporige radicaliteit voortgezet. Toen in 1567 de hertog van Alva naar de Nederlanden kwam, teneinde hier in opdracht van Philips II, de „ketterij" met wortel en tak uit te roeien, namen een honderdduizend ingezetenen de wijk naar veiliger streken in Engeland, Frankrijk en het westen van Duitsland. Even heeft het er op geleken, dat in het Zuiden van de Nederlanden ook plaats zou blijven voor de vrije prediking van het evangelie. Na de Spaanse Furie, — het beestachtig optreden van spaanse huursoldaten in Zeeland en Brabant in 1577 — leek het dat het Zuiden zich eensgezind zou bevrijden. Van 1578 tot 1584 was er in Gent zelfs een Calvinistische Hogeschool. Gehele streken waren in meerderheid voor de leer van het evangelie gewonnen. Maar toen Parma kwam keerde de kans. Zijn troepen heroverden stad na stad. Antwerpen viel in 1585. Een jaar tevoren was Prins Willem omgebracht door moordenaarshand. Een nieuwe uittocht volgde. Men zegt dat er weer honderd duizend de wijk namen. Anderen spreken zelfs van driehonderd duizend. Toen weken zeer velen uit naar de noordelijke Nederlanden. Het waren niet de minst aanzienlijken die de wijk namen. Mede aan hun gaven en bekwaamheden dankte de republiek der Zeven Verenigde provincies in het Noorden haar vooruitgang en haar gouden eeuw tussen 1500 en 1600. Voor België volgden toen donkere eeuwen. Eeuwen waarin het reformatorisch Christendom er bijna geheel is uitgeroeid zoals dat geschied is in een land als Spanje. Is het niet opmerkelijk dat zo dicht naast de Nederlandse grenzen een gebied ligt, waar de duisternis van bijgeloof en satanische vijandschap tegen de verkondiging van het evangelie, volkomen heeft gezegevierd?

De volgende keer iets over die eeuwen van duisternis!

J. Meester.

Over een Gravamen tegen de belijdenis

Zoals Prof. Jager een tijd geleden in „Opbouw” meedeelde, is er eens, ik meen in het najaar van 1935 of het voorjaar van 1936, een samenkomst gehouden van broeders die een poging wilden ondernemen verschillende „onvolkomenheden”, „vlekjes”, welke er naar hun overtuiging in de drie formulieren van enigheid waren aan te wijzen, door middel van een gravamen, gericht tot de Generale Synode, gecorrigeerd te krijgen.

Deze samenkomst — ze was samengeroepen door de bekende broeder Anko Scholten uit Groningen — bestond uit broeders die later allen tot de „bezwaarden” zouden behoren. Ik kon daar niet aanwezig zijn. Wel waren er o.a. Ds. D. van Dijk, Dr. Van 't Veer en Prof. Jager. Zij en anderen werden in die dagen in hun strijd om te komen tot een wederkeer tot het leven naar de Schrift gehinderd, en ook belasterd, door mannen die van deze „vlekjes” op confessionalistische wijze gebruik maakten om het werk Gods in de reformatie der kerk tegen te staan.

In die dagen werd het b.v. voor velen weer duidelijk dat men niet tot zekerheid des geloofs kon komen in de weg van zelfonderzoek. Dat was hun door een beter verstaan van de Heilige Schrift en door de steeds voortgaande bestudering van Calvijn goed duidelijk geworden. Voor velen waren b.v. de Kanttekeningen op Zef. 2 : 1 en 2 Kor. 13 : 5 een openbaring! En met innige vreugde lazen ze bij Calvijn woorden als: „Dit dan is de overeenstemming dat de heiligen, wanneer het gaat over het **grondvesten en vaststellen** van hun zaligheid, zonder te letten op de werken, **alleen op Gods goedheid** de ogen richten. En zij wenden niet alleen zich tot haar vóór alles als tot het begin van hun gelukzaligheid, maar zij rusten in haar ook als in de vervulling”. Als nu het vertrouwen des geloofs eenmaal zo „gegrondvest, opgericht en bevestigd” is dán wordt het óók nog bevestigd door de werken, namelijk in zoverre als die „getuigenissen zijn, dat God in ons woont en regeert”. Maar, zo voegt Calvijn er bij, voor dat vertrouwen op de werken is geen plaats, „tenzij ge eerst het ganse vertrouwen van uw hart op de barmhartigheid Gods hebt gesteld”. (Institutie III, 14, 18.)

Als reactie hierop werd alom in den lande geroepen: „Ze” zijn tegen het zelfonderzoek! Er kwamen brochures met de titel: „Zelfonderzoek noodzakelijk!” Alsof er ooit betoogd was dat dat niet noodzakelijk zou zijn!

Op een Schooldag werd een rede gehouden om deze nieuwlichterij te weerstaan! Mij werd bevolen een reeks artikelen die ik in het Jongelingsblad over deze kwestie schreef af te breken. En allerwege werd gretig verdacht gemaakt en wantrouwen gezaaid.

Om iets anders te noemen: In die tijd kwam ook ter sprake de kwestie van de „onsterfelijkheid der ziel”. Vollenhoven en Janse schreven daarover. Op verzoek van Prof. Schilder publiceerde ik een reeks artikelen in De Reformatie waarin ik aantoonde dat de idee om een „onsterfelijke ziel” reeds door Lindeboom en Kuyper was afgewezen. Ik betoogde daarbij dat alle mensen wel eeuwig bestaan. Maar dat alle mensen van nature in de dood liggen en dat, als ze niet door de Geest God levend worden gemaakt, eeuwig in de dood blijven, eeuwig blijven sterven. Voorts dat de Schrift spreekt over onsterfelijkheid „aandoen”. En dat van dit „onsterfelijkheid aandoen” alleen bij de gelovigen sprake is (1 Kor. 15 : 53).

De reactie op het verkondigen van deze

simpele waarheden was verschrikkelijk.

In plaats van onze uiteenzettingen te weerleggen begon men de zaak geweldig op te blazen en allerwege wantrouwen te zaaien. Men begon te roepen, ik schreef bijna: te krijzen: Die mensen, die „baardeloze knapen” tasten de belijdenis aan. Ze plegen woordbreuk. Ze schenden hun belofte in het ondertekeningsformulier omschreven.

Prof. Hepp schreef b.v. dat zij die de idee van de „onsterfelijkheid der ziel” loslaten — ik citeer letterlijk — „zich op dit punt afscheiden van de Christelijke kerk aller eeuwen en dat wanneer één steen is losgewrikt, het gevaar bestaat, dat andere volgen”. En voorts, dat als de generale synode tegen deze schanddaad niet optrad, ze de beschuldiging zou dulden „als zou de Christelijke kerk aller eeuwen onze Gereformeerde kerken niet uitgezonderd, zich in deze door het heidendom laten besmetten”. En hij eindigde deze vileine opmerkingen met de „vrome” bede: „Geve de Here de synode waakzaam te zijn”.

Zo schreef Prof. Hepp.

En Prof. H. H. Kuyper was in deze dingen zijn trouwe kameraad.

Hij ontbood één van mijn Haarlemse collega's bij zich om die nadrukkelijk te waarschuwen voor die dominee Veenhof, die een groot gevaar voor de kerken betekende. Toen ik Prof. Kuyper opzocht om met hem over zijn inferieure polemieken in de Heraut te spreken voegde hij mij toe: Schilder is Hitler en u bent Goering! En een andere Prof. van de V.U. waarschuwde uitdrukkelijk Haarlemse gemeenteleden voor de verderfelijke invloed die van mij uitging. Jongelingsverenigingen die mij wilden uitnodigen om voor haar te spreken kregen, als de dominee of de kerkeraad daar lucht van kreeg, de vermaning of het bevel dat niet te doen! Enz., enz.

Ik behoef niet te zeggen wat er in je omgaat als je als jong predikant op deze wijze door de „leidslieden” der kerk bewerkt wordt. Het ergste was evenwel de verbijstering dat zulke gemene dingen in de kerk van Christus mogelijk waren. Het geloof aan de heilige kerk werd toen wel zwaar beproefd.

In verband nu met ons spreken en preken over genoemde kwesties wezen onze opponenten nu b.v. op Zondag 32 van de Catechismus; op art. 5 van de Geloofsbelijdenis („omdat ons de H. Geest getuigenis geeft in onze harten”); op de Dordtse Leerregels I, 12. En op art. 37 der Geloofsbelijdenis waar toch maar staat dat de goddelozen onsterfelijk zullen worden, enz.

Om nu aan hen die met behulp van deze belijdenisuitspraken ageerden ook de schijn van kans te ontnemen op zulk een doortrapte wijze tegen broeders te keer te gaan wilde een aantal mannen in verband met deze en dergelijke belijdenisuitspraken een gravamen indienen. Ze wilden die vervangen door andere woorden welke de boodschap der H. Schrift duidelijker en meer ondubbelzinnig zouden weergeven. Ze wilden zo tegelijk bewerken dat de zuivere klank van het Woord Gods, die zo helder door de belijdenis heen klinkt, niet door deze kleine dissonanten werd vertroebeld.

Tot deze samenkomst was nu ook uitgenodigd broeder A. Janse van Biggekerke. Hij kon helaas zelf niet komen. Maar hij stuurde wel een brief waarin hij zijn standpunt in deze uiteenzette. Omdat ik niet op die vergadering kon komen stuurde hij mij een afschrift daarvan. Dezer dagen, bij het opruimen van oude paperassen vond ik tot mijn vreugde die brief terug. Ik zal die nu

in „Opbouw” laten afdrukken. Een gedeelte dat over detailkwesties gaat laat ik daarbij weg.

Hier is de brief.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,

Dezer dagen vernam ik van Uw onderlinge bespreking over het eventueel indienen van een gravamen tegen enkele „detailpunten” van de Belijdenisschriften der Gereformeerde Kerken.

Met Uw bedoeling, die U daarbij ter harte gaat, kan ik zeer wel instemmen. Reeds een aantal jaren heb ik mee den strijd mogen aandoen tegen het leven uit den godsdienst („uit de Wet” — Joden, uit vrome werken — Rome,) uit een zekere „substantieële? (potentieële?) ingestorte genade, uit welke aanwezigheid men dan rationalistisch kon beredeneren, dat men wel „mocht” durven gelooven, dat Christus „ook voor mij” wat beteekende.

Doch juist omdat deze strijd tegen degenen die onder ons „uit de Wet” willen leven, mij zoo ter harte gaat, daarom heb ik bij dezen de vrijmoedigheid genomen om U te smeeken: houdt Uw gravamina in, om **der wille van dezen strijd**. Het is mijn persoonlijke vaste overtuiging, dat hiermee **onherstelbare schade** zou kunnen aangebracht worden aan de reformatorische beweging, die de Heere in de laatste jaren heeft gegeven. Ik geloof, dat U **de tegenstanders geen beter dienst kunt bewijzen dan door dit gravamen in te zenden over deze detailpunten**.

Ik wil U deze bezwaren nog nader uiteenzetten.

1. Na '34 en '86 en na den bloeitijd onder Kuypers leiding is een periode van grote verwarring gevolgd. Wij zien thans hoe allerwegen de onderstromen daarvan hebben geprofiteerd. Meteen zijn de moeilijkheden in deze zware tijden groot geworden. We staan in een **tijds-gewricht van geestelijke frontverschuiving op geweldige schaal — de vijand slaat overal door onze gelederen heen!**

Nu geeft de Heere ons een wolkje als eens mans hand, een opleving van Gereformeerd leven. Hier en daar en ginds wordt weer specifiek-Gereformeerd, Gereformeerd-polemisch, radicaal, bijbelsch etc. onder ons gesproken. Er is terugkeer tot de belijdenis des vaderen, het dogma der oecumenische kerk spreekt weer uit de Schrift en wordt weer gehoord, niet als theologisch wetenschappelijk dogma, maar als met bloed te bezegelen getuigenis der Christgelovigen. De vijandschap steekt meteen ook op. En ook nu weder betoonen zich leden onzer kerken als felle vijanden (N.S.B.ers, C.D.U.ers, enz., enz.). Ook nu zijn er weer velen die het niet zien, evenals in '34 en '86. Ook nu weer broeders die lauw en vredig zijn, als de Heere oproept tot den strijd. Ook nu weer personalistische motieven in overvloed. Wij staan voor heel ernstige dingen in onze kerken. Er zal strijd komen naar alle kanten. En verwarring. En scheuring als God het niet verhoedt. Mogelijk wel uitwerping van degenen, die getrouw willen blijven aan het Woord en de Belijdenis.

De grond voor uitwerping is daarbij nog steeds geweest een uit het verband gerukte tekst of belijdenisartikel. Zoo De Cock als degene die twist en muiterij in kerkelijke regeering begeerde aan te richten. En van den kant der goedwillige nominalisten: dat Kuyper zulk „menschelijk werk” er in mengde, officieele dingen, berekening, enz.

Ik „profeteer” hier niet als toekomstvoorspeller, maar wel als kerkgeschiedeniskenner bij de Schrift. De Heere heeft het ons voorzegd, dat we vervolgd zullen worden, dat we als schapen temidden van „vrome” en kerkelijke wolven zullen zijn. Heel de Kerkgeschiedenis bevestigt dit. Geen enkele reformatorische beweging is dit kruis achter Jezus ontkomen. Wij zullen het ook vroolijk hebben op te nemen achter Hem aan. Mogelijk brengt de Synode van 1936 al eenige kleine kruisjes aan het licht.

Welnu, in zulke tijden mogen we rekenen op wat Christus gezegd heeft: Mijn schapen hooren Mijne stem. De eenvoudigen in onze kerken hooren heel fijn of het naar de Schrift is. Ik heb bij mijn lezingen en in de pers op verrassende wijze de waarheid van dat Woord Gods gezien. Wat deze „wijzen en verstandigen” verborgen bleef, dat verstonden heel eenvoudigen broeders en zusters direct. Zij zagen dat er in de reformatorische beweging een wederkeer was tot de belijdenis des vaderen en der oecumenische kerk. En degenen die eerst wat schuw waren voor het nieuwe, merkten met blijdschap,

Waar is het Evangelie?

Ons Evangelie, waarop wij ons verhoovardigen, waar is het in de meesten, tenzij dan op de tong? Waar is de nieuwigheid des levens? Waar is de geestelijke krachtadige werking? En dit is slechts bij het gewone volk, maar hoe velen zijn er ook, die gunst en lof uit het Evangelie zoeken te verkrijgen, anders niet naar streven, dan om sierlijk en scherpzinnig te spreken, even alsof het enige onheilige, heidense wetenschap ware. Calvijn.

dat het naar de belijdenis terugvoerde en dan legden ze alle wantrouwen af. Want de vastigheid van een belijdenis is voor de schapen die niet iedere „leer” kunnen **doorzien** in zijn rationele strekking, en trouwens voor ieder lid der kerk van **grote beteekenis**.

Wanneer men dat vaste dogma **der kerk** wil veranderen nemen de eenvoudigen terecht een gereserveerde houding aan. Ook de redeneringen vertrouwen ze niet. En terecht, want zelfs de geleerden hebben bijv. groote moeite om Karl Barth te begrijpen, gezwegen nog van hem te weerleggen. Wat moet dan een eenvoudige boer beginnen?

Maar Schrift en belijdenis zijn heel goed gekend en worden vertrouwd door de eenvoudige vromen. Er zijn nog vele van die goed-Gereformeerde eenvoudigen, die in Uw strijd U dadelijk bijvallen. Is het nu niet onverstandig om **in zulk een tijd, in zooveel verwarring**, waarbij Gods volk zulk een **vastheid** mag hebben aan de belijdenis der kerk, te gaan „schaven en vijlen” aan mogelijke oneffenheden van **detailpunten**, die tenslotte de terminologie van oude historische stukken betreft? Het lijkt wat op een huisvader, die zijn huisdeur met de verfkwaast wat gaat „opknappen”, terwijl er dynamietleggers achter bezig zijn en terwijl inbrekers inklimmen of een luchtaanval op z'n stadje dreigt.

U zult opmerken dat het beeld niet geheel klopt, wat Uw voorstel is juist opdat de valsche leer niet door deze terminologie zal winnen. Toch... is het dan niet een gaan praten over het stoppen van één gebroken ruit, tegen de inbrekers, terwijl ze al lang in huis kwamen door een open deur van afzakkende prediking en door „hoogtendienst” van geslacht op geslacht.

't Gevolg zal juist zijn, dat alle vijanden der ware leer zullen samenspannen en U zullen aanwijzen als de groote ketters, die nu al beginnen met „n woordje” te veranderen... om straks heel de belijdenis te verwerpen. Niet alleen buiten onze kerken, maar ook binnen onze kerken geeft Ge den vijand een scherp wapen in de hand om de eenvoudigen door laster van U af te trekken of in de war te brengen.

Wij hebben nu juist een periode van schaven en likken aan de terminologie van liturgische stukken gehad. Wee onzer als we zóó doorgaan.

De uitbreiding van den gezangenbundel heeft helaas ook al zooveel kwaad bloed gezet, ook onder degenen, die goed Gereformeerd zijn. Op dat punt hebben onze kerken **rust** noodig. Meer dan ooit moeten onze mensen weten waar ze zich kerkelijk aan houden kunnen. Dat wijzigen en veranderen werkt onrustig. 't Is een teken des tijds. Geen teken van opleving. En de indruk wordt gewekt, alsof we zoo bijna alles in orde hebben. Op die kleine details na.

2. In het algemeen is het ook nog zeer de vraag of we aan historische stukken, als onze belijdenisschriften zijn, steeds moeten veranderen. Alle menschenwerk blijft met vlekjes. Ook de nieuwe wijzigingen brengen moeilijkheden die een later geslacht weer kan veranderen. Onze vaders zeiden daarom in de Geloofsbel, dat alle menselijke geschriften onder het Woord moeten gesteld worden, want alle menschen zijn van zichzelf leugenaars. (Art. VII Ned. Geloofsbel.) Zoo vast als we staan op onze belijdenisschriften, zoo vast weten we ook, dat ze hier en daar en ginds gebrekkig menschenwerk blijven, wat terminologie en „bouw” betreft.

Maar wanneer niet flagrante strijd met de waarheid der H.S. wordt ontdekt, dan zouden we verstandig doen om het zoo te laten. Wij veranderen toch ook de terminologie en bouw van de geloofsbel. van „Athanasius” of Nicea, of Chalcedon niet?

Een modern stuk in een oud Gothisch gebouw past niet.

Juist die terminologie-drukke geeft den indruk dat dit zeer gewichtig is en geeft aanleiding om te meenen, dat de rest nu geheel in orde is, zoodat de Bel. vóór de Schrift, of er naast komt...

3. Nu moet U niet van mij denken, dat ik een poging doe om elk „vlekje” en detailpunt van onze belijdenis „goed te praten”. Dat is niet mijn bedoeling. Er zijn tal van punten die historisch te verklaren zijn, doch die nu weer (met meer licht van de Schrift in de geschiedenis) beter gezegd konden worden. Maar ik geloof niet, dat men bij iedere gelegenheid daaraan mag tornen. Zoo is onder ons genoeg bekend hoe de Bijbel zelf in onze vertaling telkens terminologisch niet „bij” is met het licht dat de Heere ons over „details” geeft.

Maar wee onzer als we den Bijbel ieder jaar zouden verbeteren. Beter voorloopig een minder goede vertaling tot er **groot werk** kan gedaan worden, dan dat incidenteele werk.

Zoo ten opzichte van de belijdenis ook: Na eeuwen is mogelijk de Heidelb. Catech. een boek als nu de geloofsbel. van Athanasius, waaraan toch niemand meer wijzigt en die wij toch wel erkennen als belijdenis der oecumenische kerk, evenals Chalcedons uitspraak over de Tweenaturenleer.

We moeten in den strijd des geloofs komen

tot **nieuwe vernieuwde belijdenis naar de Schriften**. Dat maken wij niet. Maar God kan het doen geboren worden. In den strijd tegen de ketters in en buiten onze kerken. En daarbij mogen onze 3 Formulieren krachtig meehelpen. Want zij zijn eenig in den loop der eeuwen en sluiten geheel bij de Twaalf artikelen die de gansche oecumenische Kerk belijdt.

De Heere geve U wijsheid en voorzichtigheid en zegen in Uw kamp tegen de verkeerde interpretatie onzer belijdenis.

Hoogachtend,
Uw dw.

A. JANSE.

Deze brief maakte op de vergaderde broeders zo'n diepe indruk, dat ze unaniem besloten van het indienen van een gravamen af te zien.

Als men dit stuk thans weer bestudeert bekruipt de lezer de lust de velerlei wijsheid die in dit stuk wordt vertolkt nog eens speciaal te accentueren! Vooral nu deze brief bijna dertig jaar oud is treedt die wijsheid helder aan het licht en verbaast men er zich diep over.

Het is vurig te hopen en af te bidden dat de afschuwelijke dingen, waarover ik schreef en waarop deze brief zo zuiver reageerde zich niet in de kerk herhalen!

In „vrijgemaakte” kerken zou dat 10 x erger zijn dan in de jaren vóór 1944. Want vóór alles bedoelde de Here ons van zulke ongerechtigheden vrij te maken!

Een herhaling zou het verspelen zijn van de zegeningen der vrijmaking, welke we ons in de voorbij gegane jaren toch reeds op zo velerlei manier onwaardig hebben gemaakt.

C. V.

BOEKBESPREKING

Boeketrees

- 30 Ds A. Ringnalda: **De Openbaring van Johannes**, 2e druk.
- 38 Dr G. J. Aalders, **Het Romeinse Imperium en het Nieuwe Testament**, 2e druk.
- 39 Dr H. Mulder, **Gids voor het Nieuwe Testament**.
- 41 Ds Okke Jager, **Op de man af**, 5e dr.
- 42 Prof. Dr A. Sizoo, **Reizen en trekken in de oudheid**.

Uitg. J. H. Kok N.V., Kampen 1962.
Prijs f 1.50 per deeltje.

Het eerstgenoemde geschrift van ds Ringnalda, die in 1945 is gestorven, kwam in eerste druk uit in de serie: De Bijbel toegelicht voor het Ned. Volk. Ik kan mij voorstellen, dat men het een herdruk waard heeft geacht. Het heeft zonder twijfel verdiensten. Eén daarvan is dat de verklaring kort is.

De gedachte komt wel eens bij mij op, dat brede verklaringen, die de tekst tot en met uitpluizen, de inhoud van het verklaarde boek soms eer verduisteren dan verklaren. Niet het minste geldt dit ook van een bijbelboek als Openbaring. Het was bestemd om voorgelezen en gehoord te worden, zoals in 1 : 3 staat: „Zalig hij, die voorleest, en zij die horen de woorden der profetie, en bewaren, hetgeen daarin geschreven staat, want de tijd is nabij”. De schrijver van deze verklaring tekent bij dit vers aan: „Dit boek moet in de godsdienstoefeningen voorgelezen en verklaard worden”. Niet alleen moest het volgens hem voorgelezen maar ook verklaard worden. Johannes spreekt alleen van voorlezen en horen. Als de voorlezer, toen het voor de eerste maal werd voorgelezen, net zulk een brede verklaring heeft gegeven, als wij in onze boekenkast hebben staan, dan heeft het voorlezen jaren geduurd. Wat wel niet de bedoeling van Johannes zal zijn geweest.

Met het bovenstaande wil ik niet zeggen, dat er helemaal geen verklaring nodig is. Voor ons in 1962 is dit zeer zeker nodig. Maar ik vraag mij wel eens af of wij niet al te zeer beheerst worden door het verlangen om alles precies te begrijpen en te analyseren tot in onderdelen toe. Johannes ontving visioenen. Hij zegt in 1 : 10: „Ik kwam in vervoering des geestes op de dag des Heren, en ik hoorde achter mij een luide stem als van een bazuin,

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Amsterdam
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging Opbouw:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

zeggende: Hetgeen gij ziet, schrijf dat in een boek...”. Hij zegt ons wat hij hoorde en tracht ons voor ogen te schilderen wat hij zag. Zouden wij niet in de eerste plaats moeten trachten te zien wat Johannes zag, om zó onder de indruk daarvan te komen? Dit geldt dan natuurlijk van die gedeelten waarin ons de visioenen worden beschreven. Het komt daarbij dunkt mij meer op een algemene indruk aan die ons overweldigt en vertroost, dan op een preciese analyse van stukje tot beetje. De verschillende verklaringen van onderdelen lopen trouwens zo sterk uiteen, dat een lezer daarvan wanhopig zou kunnen worden. Zou het niet kunnen zijn, dat onze manier van exegetiseren er veel te veel op gericht is om alles met ons verstand te begrijpen? Een schilderij moet, als ik me niet vergis, niet in de eerste plaats begrepen worden, maar worden gezien. De normale Bijbel-lezer kan heel veel uit dit geschrift niet verklaren en toch geweldig onder de indruk komen van de onheilen, die worden geschilderd en van het heil, dat voor ogen wordt getekend.

Om nu terug te keren tot deze verklaring, er staan veel goede dingen in. Als in 2 : 14 sprake is van de Nicolaïeten dan schrijft hij kort en goed: „naar zekere Nicolaüs, die we verder niet kennen”. Zo is het precies en het baat niet als een blz. zou zijn gevuld met allerlei onderstellingen. Ds Ringnalda is in elk geval aan het gevaar ontkomen de inhoud van dit Bijbelboek en de indruk daarvan onder wijdloppige verklaringen te begraven.

Of hij aan alle gevaren is ontkomen waag ik te betwijfelen. Hij gaat mij wel eens te ver in het verdelen van de inhoud. Als hij bijv. met het oog op de bekende 7 brieven uit de hoofdst. 2 en 3 schrijft: „Vier brieven richtte Christus tot de Kerk in haar leven in de wereld, naar het getal der wereld (vier) Drie brieven volgen, naar het getal Gods (drie), tot de Kerk in haar leven met God”; dan lijkt me dit te ver gezocht. Dit zal wel samenhangen met zijn kijk op de inrichting van dit Bijbelboek. Hij schrijft blz. 6: „Naar de aard der literatuursoort, waartoe dit boek behoort, de apokalyptiek, is het zeer systematisch en kunstvol opgebouwd”. Dat valt m.i. te betwijfelen.

Ik wil eindigen met een goede opmerking door te geven bij 2 : 4 v: „De Kerk ontzinkt soms aan haar roeping, om haar verhouding tot de wereld zuiver te houden. Ze leeft dan uiterlijk nog wel als Kerk, maar dit wordt al meer niets anders dan een houding. Als daarin geen bekering, reformatie of reveil komt, dan weert Christus de kandelaar van zijn plaats; dan houdt Hij zulk een gemeente of Kerk niet in stand. Zo regeert Hij, in zijn Kerk”.

Ook het boek van dr Aalders is een herdruk. Het verscheen eerst in 1938 en werd nu enigszins bekort „om binnen de omvang

van een uitgave in de „Boektreks” te blijven”. Ik ben het met de schrijver eens, dat die bekorting geen schade aan het werk heeft toegebracht.

In „Ter Inleiding” lees ik: „Immers voor een juist verstaan van het Nieuwe Testament is kennis nodig van de tijd, waarin dit deel van Gods openbaring plaats vond”. Ik ben wel van mening dat enige kennis van die tijd nuttig is, maar dat het nodig is zou ik niet durven zeggen. Als dit waar was, hoeveel gewone bijbellezers zouden dan de Schrift verstaan? Want de normale lezer weet weinig van het Romeinse Imperium af. En toch kan hij wel verstaan, wat de HERE in de Schrift hem te zeggen heeft.

Daarmee wil ik niet zeggen, dat kennis van de Nieuwtestamentische tijd niet nuttig is. Maar we moeten de waarde daarvan niet overschatten. Er staat in dit werk van dr Aalders heel veel dat wel interessant is voor lezers, die belangstelling hebben voor geschiedenis. Maar er staan ook gebeurtenissen in, die met het Nieuwe Testament weinig hebben te maken. Laat mij als voorbeeld noemen wat over Nero wordt geschreven. De blz. 44—53 zijn aan hem gewijd. Het gaat vooral over de brandstichting in het jaar 64. Belangwekkend zijn deze blz. stellig. En deskundig is de schrijver zeker. Maar ik denk niet dat ons verstaan van het N.T. er veel rijker van wordt.

Hetzelfde kan gezegd worden van het gedeelte, dat aan Herodes de Grote is gewijd. Hij was groot in het moorden. Hij was een bloedhond om zo te zeggen. Vrij breed wordt zijn geschiedenis verteld, met grote deskundigheid denk ik. Maar het verband met het N.T. is zeer gering. Dat is de schuld van dr Aalders niet. Op blz. 61 wordt zijn verbouwing van de tempel genoemd en op blz. 62 de bekende kindermoord. Daar lees ik: „Handhaving van eigen macht en troon was zijn enige leus, waarbij hij voor geen wreedheid terugdeinsde. Duidelijk komt dit uit in het verhaal van Mattheus 2”. Dat is alles wat het N.T. betreft. Ik vind het eigenlijk te veel eer aan de „Grote” Herodes bewezen, dat 8 blz. aan hem worden besteed.

Daarmee wil ik niet zeggen, dat het als naslagwerk geen f 1.50 waard is. Dat is het zeker. Een verdienste acht ik het, dat een uitvoerig naamregister en tekstregister zijn toegevoegd. Wie belangstelling heeft voor geschiedenis kan hier terecht. Maar voor het verstaan van het N.T. moet men van dit boekje niet te veel verwachten.

* * *

Dr H. Mulder, Geref. (syn.) predikant te Delft schreef een Gids voor het Nieuwe Testament. Hij gaf dit geschrift een nieuwe naam voor een oude zaak. Op de omslag staat terecht: „In zijn „Gids voor het Nieuwe Testament” geeft hij een overzichtelijke en instructieve inleiding in het Nieuwe Testament”. De oude naam was „Inleiding”, de nieuwe naam is „Gids”. Op de omslag staat ook nog: „Dit boek kan met recht een beknopt handboek voor het Nieuwe Testament worden genoemd”. Dr Mulder zal voor deze kwalificatie niet verantwoordelijk zijn. Ze lijkt me enigszins overdreven, maar dat zijn we van uitgevers wel gewend.

De schrijver is op dit terrein volkomen thuis en geeft veel wetenswaardigs. Naar mijn smaak eerder te veel dan te weinig. Het boekje zal wel bestemd zijn voor gewone bijbellezers. Ik bedoel lezers, die zich niet speciaal met de studie van het N.T. bezighouden. Zij worden in aanraking gebracht met veel en velerlei wetenswaardigs. Waarvan een groot deel weinig dienst kan doen tot het verstaan van de inhoud van het N.T. Dat doet aan de kundigheid en wetenschappelijkheid van dr Mulder niets af. Maar ik heb de indruk, dat deskundigen vaak het bevattingsvermogen van de normale bijbellezers overschatten.

We worden over Herodes de Grote en zijn familie nogal breed ingelicht. Eén van de nakomelingen van Herodes was Agrippa I. Hij was de man, die Jacobus, de broeder van Johannes ter dood liet brengen en Petrus in de gevangenis wierp, Hand. 12 : 2 en 3. Zijn dood wordt vermeld in Hand. 12 : 23.

Van hem lees ik nu: „Hij was een zoon van Aristobulus, die in 7 vóór Chr. op bevel van Herodes door worging om het leven was gebracht. In verband met zijn deplorabele financiële situatie, was hij genoodzaakt een

tijdlang met het baantje van marktmeester genoeg te nemen. Hij slaagde er echter bij zijn verblijf te Rome in, de sympathie van Caligula te verwerven. Toen deze aan de regering was gekomen kreeg Agrippa de koninklijke waardigheid en geleidelijk al de gebieden, waarover zijn grootvader eenmaal geregeerd had. In bijzijn van de Joden betoonde hij zich vol ijver in het volbrengen van de wet van Mozes, maar buiten het Joodse gebied achtte hij zich aan deze voorschriften volstrekt niet gebonden. Zijn optreden was dubbelzinnig en er blijktbaar op gericht, de gunst van het Joodse volk te verwerven. Als uitvloeisel daarvan keerde hij zich ook tegen de jonge christelijke kerk”. Waarop volgt, wat hij deed met Petrus en Jacobus.

Van de zoon van Agrippa I, dus Agrippa II wordt verteld: „(Hij) was bij het sterven van zijn vader pas zeventien jaar en werd door keizer Claudius niet de gewenste man geacht om het bewind over te nemen. Judea kwam weer rechtstreeks onder Romeins bestuur. Wel verkreeg de achterkleinzoon van Herodes de Grote de koninklijke waardigheid. Hij ontving in 50 een gebied in de Libanon, waar een oom van hem, Herodes van Chalcis, had geregeerd. In de loop van de jaren werd dit rijk nog uitgebreid in de richting van Galilea en Perea. Hij regeerde tot 100 na Chr. Zijn zedelijk leven gaf aanstoot: hij had een ongeoorloofde verhouding met zijn eigen zuster Berenice”.

Nu komen deze Agrippa I en II voor in Hand. 12, 24 en 25. Maar verstaan we deze teksten beter als we weten wat hierboven van hen verteld wordt? Het staat als ik het wel heb in alle Inleidingen en het is allemaal wel waar. Dat weten we dan weer, maar leidt dit werkelijk in het N.T. in? Ik betwijfel het.

Er komen in dit boekje ontzaggelijk veel namen en zaken voor. Ik heb alle respect voor de belezenheid en deskundigheid van de auteur. Maar echt in het N.T. binnenleiden doet het niet. Maar wie wil weten van de rand van het Nieuwe Testament heeft hier een betrouwbare gids.

De Handschriften komen ter sprake en Papyri en Ostraka en Canonlijsten. We worden ingelicht omtrent de Joodse en de Heidense „Umwelt”. Het synoptische vraagstuk wordt besproken en de bekende vragen of een gemeente meest uit heiden-christenen of joden-christenen bestaat en of de brief aan de Galaten aan de noordelijke- of zuidelijke gemeenten zijn geschreven enz. enz. Wie voor deze kwesties belangstelling heeft kan hier terecht. Maar voor het verstaan van de inhoud van het N.T. is het gelukkig niet nodig met deze kwesties op de hoogte te zijn.

Het heeft geen zin in Opbouw te bespreken met welke oplossing ik het wel of niet eens ben. Veel kwesties zullen in deze bedeling trouwens wel geen allen bevredigende oplossing vinden.

Tenslotte nog één opmerking. Bij een eventuele herdruk zou een naam- en zaakregister van groot nut zijn. Eigenlijk zijn deze voor zulk een Gids wel nodig.

* * *

„Op de man af” van Okke Jager beleeft de 5e druk. De korte toespraken voor de N.C. R.V.-microfoon zijn er blijkbaar goed ingegaan.

In het eerste stukje vraag de auteur: „Worden de woorden van het nieuwsbulletin naar ons toegeworpen als een harpoen, die ergens in ons vasthaakt, die ons zonder commentaar op sleeptouw neemt en die wij er niet meer uit kunnen trekken zonder tegelijk een groot stuk van onszelf ook weg te trekken?” Ik moet eerlijk zeggen, dat deze op schrift gestelde toespraken „Op de man af” op mij niet gewerkt hebben als een „harpoen, die ergens in ons vasthaakt”. Misschien komt dat, omdat in schrift vastgelegde toespraken eigenlijk geen toespraken meer zijn. Mogelijk hebben ze toen ze werden uitgesproken wel iets van een harpoen gehad. Het kan ook zijn, dat de „ligging” van mijn naamgenoot mij zo weinig „ligt”, dat hij geen vat op mij heeft.

Ds Jager bedoelt ongetwijfeld het Evangelie te dienen. Maar het is voor mij de vraag of dat op deze manier gelukt. Het kan zijn, dat het aan m'n leeftijd ligt, maar mij spreekt dit niet aan. De taal is mooi genoeg, maar is ze ook Bijbels genoeg? Is dit de manier om de mens van deze tijd onder de bekoring van

het Evangelie te brengen? Ik hoop van harte — wie zou dat niet hopen? — dat deze toespraken en dit boekje daartoe dienen kunnen. Maar er is wel enige twijfel in m'n hart.

In een van de toespraken — niet voor de radio, maar in een jeugdsamenkomst — gebruikt de spreker herhaaldelijk de uitdrukking: „Jezus ontmoeten”. Dat kán een goede zin hebben, maar ik mis in deze toespraak een verwijzing naar de Schriften, die van Hem getuigen. Christus komt toch tot ons in het „gewaad der Schrift”? Waarom komt dat in deze toespraken zo weinig uit?

Op blz. 59 lees ik: „Als je Jezus ontmoet hebt, dan begrijp je die kleine jongen. Toen z'n moeder zei: pas op, hoor, geen lelijke woorden zeggen, de Here Jezus schrijft alles op!, toen zei hij met 'n glunder gezichtje: ja, maar de Here Jezus heeft ook stuf! Dat is het Evangelie: de Here Jezus heeft stuf. Hij wil heel ons verleden uitvegen, en we kunnen helemaal opnieuw beginnen”.

Met de laatste zin ben ik het volkomen eens. Maar zouden we van te voren, eer we verkeerde dingen doen, al moeten zeggen: „De Here Jezus heeft ook stuf!”? Is dit de vreze des HEREN waarvan de Schrift spreekt? Ik proef in deze en andere uitdrukking zo iets van: „Onze lieve Heer is zo kwaad niet”. Dat zal ds Jager niet bedoelen. Hij wil echt evangelisch spreken — en ik met hem — maar ik zou graag willen, dat hij in z'n spreken wat dichter bij de taal van de Schrift bleef.

Overigens staan er aardige dingen in dit werkje. Bijv.: „Als iemand u iets vertelde en u zou het binnen een kwartier verder vertellen aan twee anderen en zij zouden het binnen een kwartier ieder weer aan twee anderen doorgeven, en dan zo maar verder, hoe lang zou het dan duren, voordat iedereen op de wereld het wist? U staat er misschien vreemd van te kijken, maar dan zou binnen 8 uur iedereen weten wat er aan u verteld was. Binnen 8 uur! En nu duurt het al eeuwen en eeuwen, voordat iedereen het evangelie heeft gehoord. Wij kunnen moeilijk in een kwartier iedereen vertrouwd maken met het evangelie. Maar als ieder christen het doorgaf aan twee anderen en zij zouden het ieder weer aan twee anderen doorgeven, dan zou het ideaal van Billy Graham vervuld worden: „nog in deze generatie moet iedereen weten wie Jezus is”.

Ik heb het nagerekend en het komt inderdaad uit: Een gerucht kan binnen acht uur heel de wereld rondgaan als het van mond tot mond binnen een kwartier aan twee anderen wordt doorgegeven. Als alle christenen eens trouw waren in het doorgeven van het „goede gerucht”, de blijde boodschap, het Evangelie!

* * *

Tenslotte het boekje van prof. Dr A. Sizoo, dat postuum, na z'n dood, is verschenen. Het gaat over het reizen en trekken in de oudheid. Als men mij gevraagd zou hebben of daarover een boekje te schrijven was voor mensen, die de oudheid niet kennen, zó dat het te lezen is als een roman, zou ik dat niet mogelijk geacht hebben. Prof. Sizoo kon het. Dit boekje bewijst weer, dat hij de benijdenswaardige gave had op begrijpelijke wijze te schrijven voor „leken”. Het bevat de volgende hoofdstukken: I Het Romeinse rijk, waarin men reisde. II Wie reisden er? III De toeristen. IV Hoe reisde men? V Reisgiden en logies. VI De postdienst. VII Het trekken der legers. VIII Een reis per schip. IX Een reis naar het Oosten.

De schrijver zegt nogal eens, dat hij ons met dit of dat „niet zal vermoeien”. Dat lijkt mij verstandig. Hij overstelpt ons niet met

Synoden.

Want hoewel dat een ordelijk middel is om enigheid te zoeken, dat men een godvruchtige en heilige synode samenbrengt, zo heeft ons God nochtans nooit aan de besluiten van een synode gebonden. Noch ook wanneer honderd opzieners of meer in enige plaats samengekomen zijn, volgt daaruit niet terstond, dat ze God behoorlijk aangeroepen hebben, en dat ze uit zijn mond naar de waarheid geluisterd hebben.

Calvijn.

allerlei bijzonderheden of technische details, maar grijpt uit z'n overvloedige voorraad materiaal voorbeelden, die iedereen interesseren. Hij heeft bovendien een smeuge verhaaltrant, die nooit verveelt. Een aardig boekje, meer dan een daalder waard.

Ten besluite één voorbeeld, waaruit we kunnen zien, dat bij alle veranderingen in de wereld de mensen dezelfde blijven. Op blz. 36 haalt de schrijver een brief aan van Plinius met opmerkingen, die gewoon modern aandoen: „De dingen, waarvoor we reizen maken en de zee oversteken om ze te zien, veronachtzamen we, als we ze vlak onder ogen hebben, hetzij omdat het door de natuur zo beschikt is, dat we, onverschillig voor hetgeen vlak bij is, najagen hetgeen veraf gelegen is, hetzij omdat het verlangen naar alles verslapt, wanneer het gemakkelijk is te verkrijgen, hetzij omdat we het uitstellen, omdat we nog dikwijls genoeg kunnen gaan bekijken, wat te bekijken is, zodra we dat willen. Daarom is er veel in onze stad en vlak bij onze stad, dat we nooit gezien of waarvan we zelfs nooit gehoord hebben. Maar als dat te zien was geweest in Griekenland of in Egypte of in Klein-Azië of een ander land, waar veel wonderbaarlijke dingen zijn en dat daarvoor reclame maakt, dan zouden we ervan gehoord of gelezen hebben en we zouden het zien gaan bekijken”.

Precies als vandaag! Mogelijk ligt hierin een aansporing voor deze of gene om eerst eigen land of omgeving maar eens te gaan zien eer hij verre reizen gaat doen.

H. J. Jager.

PERSSCHOUW

Balans van de Nieuw-Guinea-politiek

In **Tot Vrijheid Geroepen** gaf Prof. dr. J. Prins, een groot kenner van Ned. Oost-Indië een balans van de Nederlandse politiek inzake Nieuw-Guinea. Hier is het:

1

Onze lezers zullen weten, dat het behoud van Nieuw-Guinea in het Nederlandse rijksverband geen specifiek Nederlands belang was. Wij voor ons hebben dat misschien vroeger anders ingezien. Althans tot op zekere hoogte. Ongeveer 12 jaar geleden meenden wij, dat er in zulk een vrijwel leeg land, zo groot als Italië, maar met minder inwoners dan Amsterdam, plaats was om de Indische Nederlanders, alias Indo-Europeanen, die de Republiek Indonesië wilden verlaten, een tropisch tehuis te verschaffen, al zou dat voor deze groep een geduchte omscholing betekenen. Het is spoedig een illusie gebleken. Noch bij de Nederlandse regering, noch bij de volksvertegenwoordiging heeft men zich ooit aan een planmatige uitvoering van deze idee gewaagd. Evenmin kwam uit de Indo-Europese kring zelf de kracht voort, voor zulk een onderneming nodig. Van Mook heeft aan zoiets wel gedacht. Aan de Papoease kant, voorzover met de idee bekend, rees naderhand verzet. Een snelle economische opheffing van het land door exploitatie van bodemschatten bleek, voorzover wij kunnen zien, niet mogelijk. Misschien kan men denken aan het verder liggend belang voor het zeevarende Nederland van de toekomst, dat ver weg, aan de boorden van de Grote Oceaan, nog een paar havens zou vinden, waar een Nederlandse of een geassocieerde Papoea-vlag zou wapperen.

Alleen wie zelf op zee gevaren heeft, kent zulke gevoelens of verlangens. Het overgrote deel van het Nederlandse volk is daar niet zo gevoelig voor, helaas. Niet belangrijk genoeg? Welnu — laat ons dan vaststellen: er was geen specifiek Nederlands politiek of economisch belang, waarom aan Nederlands Nieuw-Guinea moest worden vastgehouden.

2

Niettemin zal er onder onze lezers wel niemand zijn, die het neerhalen van de Nederlandse vlag in Hollandia en elders niet met diepe ergernis en zekere wroeging heeft vernomen.

Want er was een hoger belang, een moreel belang, dat Nederland bond. Hier had zich dan Nederland vastgelegd op de belofte van de primitieve, in onnoemlijk kleine taal-groepen verdeelde Papoea's, een volk te maken, dat zelfstandig zou kunnen worden. Hier werd een „koloniaal” bewind gevoerd, dat zich met grote inspanning, met misschien al te grote haast aan die taak wijdde. Deze belofte, verscheidene malen herhaald en de gehele wereld bekend, heeft de Nederlandse Regering moeten breken.

„De rekening wordt door de Papoea's betaald. Maar zij zal op Christelijk en niet-Christelijk

Nederland verhaald worden, zo zeker als de Heilige Schrift betrouwbaar is in haar ontwijfelbaar en duidelijk getuigenis omtrent de gerichten Gods.” Aldus Zuidema in een „ten geleide” bij Goossens' brochure.

3

Dat is krachtig gezegd. Zeker zullen wij, die overigens even bezwaard zijn als Zuidema, wèl doen, al wat Goossens' materiaal inhoudt, goed te overwegen.

En Nederland dient zijn positie in de wereld, die nu naakt en bloot ligt voor eigen oog, nader te bezien.

Het Nederlandse kabinet-De Quay zullen wij, geloof ik, geen werkelijke verwijten kunnen doen. Men zie de positie van Nederland, zoals die zich in 1962 aftekent:

a. Het ondervindt reeds in eerste instantie tegenwerking van het onbetrouwbare Japan en het perfide Washington, als het kleine groepjes soldaten naar Nieuw-Guinea zendt.

b. Het staat alleen in Europa: geen van zijn Europese bondgenoten heeft kennelijk enige belangstelling voor zijn „Nieuw-Guinea probleem” (waarom?).

c. Er bestaat geen samenwerking, geen militaire verstandhouding tussen de mogendheden, die in de Grote Oceaan belangen hebben: Frankrijk, Engeland, Australië.

d. Nederland heeft, zo blijkt, alleen maar gewed op de éne, machtige Amerikaanse troef... en die valt uit de hand.

e. De ontknoping van deze geschiedenis heeft nauwelijks enige aandacht in de wereld, nog minder dan indertijd, 27 december 1949, de bij ons zo welbekende soevereiniteitsoverdracht.

f. Zijn toegeven levert Nederland niets op — behalve besparing van wat miljoenen voor de belastingbetaler: koelkasten, televisietoestellen! Voor een opvoeding tot zelfstandigheid van een primitieve groep mensen van Melanesisch ras heeft de wereld geen belangstelling. Nederland kocht er geen enkele vriend voor. Evenmin voor het opgeven van dit doel. Zeker het Soekarnistische Indonesië niet. Washington weet eens te meer, dat het alles, maar dan ook alles met Nederlanders kan doen: een natie zonder ruggegraat. Dit volk staat daar alleen, ach! zo welvarend en zo geïnteresseerd, nu en dan, in wat men de Europese integratie pleegt te noemen — maar alleen en innerlijk onzeker op de wereld.

g. Het kan nu ook weten — eindelijk! — dat het met de internationale rechtsorde bijster slecht gesteld is. Er bestaat een vereniging, die de spreuk voert „vrede door recht”. Deze heeft nog machtig veel te doen. Washington en Moskou zijn in feite zeer op vrede gesteld. Zo zeer, dat men gaarne die vrede door onrecht bewerkstelligt.

h. Washington heeft riemen gesneden (zeer ondeugdelijke overigens, naar wij menen) van het Nederlandse leer. En Nederlandse diplomaten hebben zowaar bedeesdelijk geprotesteerd (zo hoorden wij) in een Navo-bijeenkomst, en daarna haastig, als geschrokken voor eigen durf, het „incident voor gesloten” verklaard. Moet Nederland, als kleine, overvolle, onverdedigbare staat, zich niet ernstig ongerust maken over zijn toekomst als natie?

4

Het Nederlandse volk doet dit niet. Het land van Albert Heijn, De Gruyter en Simon de Wit verdringt zich rondom de toekomstige „Euro-poort” en verwacht steeds het beste. „Het Nieuw-Guinea-incident is gesloten”. Natuurlijk, het is voorbij als akuit conflict, en wat er in de Troonrede over gezegd werd, heeft ook zijn waarde. De toekomst? De mening van 10 miljoen Nederlanders interesseert ons niet zo zeer als die van 80 miljoen Indonesiërs, zo lieten Washington en Londen, vele jaren geleden, weten. Wat dan zouden de gevoelens van een paar honderdduizend Papoea's de Nederlanders deren?

Niettemin, hulde aan minister Luns. Hij heeft tenminste getoond, dat hij de plichten van de Nederlandse soeverein, van de overheid, van een Christelijke overheid zag, die ook ginds moet regeren „het volk ten goede”. Vooral hèm danken wij, dat zoveel vooraanstaande Papoea's de overtuiging hebben gekregen en uitgesproken, dat Nederland door de Verenigde Staten is gedwongen, Nieuw-Guinea los te laten, vóór dit „West-Papoea” zijn zelfbeschikkingsrecht kon uitoefenen; dat daar ginds niet het gevoel ontstaat, zonder veel omslag in de steek gelaten te zijn, zoals bij de minderheden in het Indonesië van 1949 en 1950. Hier is althans iets gewonnen. (Herinner U de wanhopige minderheidsdelegaties van 1949, ondergebracht in een Haags hotel, nergens gehoord, zorgvuldig ver van de Ronde Tafel gehouden.)

Als de Nederlandse Regering er moreel wat beter afgekomen is, althans tegenover het buitenland, dan is dit zeker niet te danken aan de eensgezindheid en vastberadenheid van het Nederlandse volk....

5.

Bedenkelijke verschijnselen hebben zich voorgedaan. Over de brochure-Goossens, over de Antirevolutionaire partijleiding, over de Kamerleden zal door anderen in dit blad geschreven worden, en is reeds geschreven.

Ik zou gaarne de aandacht vragen voor verschijnselen, die m.i. te weinig zijn bekeken. Het is reeds gebleken bij de befaamde Oproep tot bezinning der Hervormde Synode, dat allerlei Nederlanders op eigen houtje buitenlandse politiek bedrijven, door contact op te nemen, in dit geval, met regeringspersonen uit Indonesië en daaraan gevolgen te verbinden voor hun optreden als Nederlands burger. Men heeft het nu weer beleefd met de heer Duynstee en met de heren Rijkens & Co. De situatie lijkt nu en dan op die in de dagen der Zeven Provinciën.

Het is een feit, dat velen in Nederland hun goede gevoelens jegens de Indonesiërs doen uitlopen op sympathiek „begrijpen” van en medewerken aan de politiek van een Indonesische Regering, die de volken van Indonesië, zacht gezegd, niet gelukkiger maakt. Zulk optreden van Nederlanders moest o.i. strafbaar zijn. Al deze jaren door, sinds 1945, is het President Soekarno en zijn medewerkers mogelijk geweest, in Nederland rustig te intrigeren, zó zelfs, dat dit jaar — naar men fluistert — een Indonesisch diplomaat ambtenaar uit Bonn rustig op de vaderlandse ambtenaartribune zat te luisteren naar Nederlandse parlementaire debatten. (Er wordt nog meer gefluisterd, dat ik niet durf neer te schrijven.) De Nederlandse volksvertegenwoordiging is provincialistisch-bepert van toon: velen schijnen zich er niet bewust van te zijn, dat het buitenland meeluistert. Het tegenwoordige Nederland is evenwel niet meer de kleine mogendheid, welks gebied, nog een generatie terug, voor alle toekomst onzijdig en veilig leek. In het Nieuw-Guinea-probleem heeft Washington goed geluisterd: het heeft begrepen, dat de Nederlandse natie zich niet eendrachtig zou verzetten tegen Amerikaanse druk. Zeker, sinds dr. Bruins Slot zijn berucht geworden oktoberrede hield.

Maar men moet zich afvragen, of in volgende allicht ernstiger crises, wij Nederlandse professoren, dominees en groot-industriëlen weer van die „bemoedigende contacten” zullen zien gaan opnemen, b.v. met... Moskou.

Wij hebben ook beleefd, dat een stelletje — inderdaad: een stelletje — Amsterdamse predikanten openlijk opwekte tot militaire dienstweigering in en voor Nieuw-Guinea. Wij mogen ons ditmaal nog gelukkig achten, dat de Hervormde Synode althans deze stemmen niet in een „oproep” omzette. Overigens kan men zich er over verwonderen, dat dit lichaam, nadat het zo merkwaardig meegewerkt had om de situatie te doen ontstaan, die deze capitulatie mede veroorzaakte, vervolgens een publiek gebed voorschreef, waarin de Allerhoogste moest worden gesmeekt, de zaken verder in alle opzichten in orde te brengen....

Wij hebben kennis genomen van de manier, waarop vanwege de Hervormde Kerk druk werd uitgeoefend op de Evangelische Kerk in Nieuw-Guinea, via de zending. Wij hebben het vreemde schouwspel gezien, dat op aanvraag van de gelijkgeschakelde kerkbesturen in Indonesië (Hal-mahera, e.t.q.) die Synode in beweging kwam, zonder dat zij er ooit aan dacht, de kerk der waarlijk belanghebbenden, de jonge Christenheid in Nieuw-Guinea, zelfs te raadplegen.

Wij hebben van de houding van Gereformeerde zendingvoorgangers als professor Bergema c.s. mogen kennis nemen.

Wij zien de algemene verering van een mystiek begrip, dat men het „gesprek” of het „open gesprek” noemt.

6.

Wij zijn, sinds de veldtocht des berouws, die een Nederlands Gereformeerd theoloog uit Djakarta enige jaren geleden hield, aan veel gewend geraakt. De anti-kolonialistische ideologie van vele Europeanen van thans is zeker even eenzijdig als de kolonialistische van vroeger, in de dagen van het moderne imperialisme, maar zij is bovendien veel onwaardiger, en vol ziekelijk zelfverwijt. Wanneer komt er weer een zeker evenwicht?

Wat Nederland aangaat, de meeste verwijten van (o.i.) weldenkenden richten zich niet tot het kabinet-De Quay, noch zelfs tot de Partij van de Arbeid, zelfs niet tegen de heer Burger, die aanvankelijk niet wenste dat men de internationale vloer zou gaan aandweilen met het woord der Nederlandse Regering, maar later daarmee niet dweilde, doch schrobde. De meeste verwijten richten zich tot de antirevolutionairen. En geen wonder.... Beweren zij niet zelf de grondtoon

Attentie,

Ieden van de persvereniging Opbouw

Geeft uw adreswijziging op bij het adres
seer.-penningm.:

Van Lijnden van Sandenburglaan 16, Utrecht.

van het Nederlandse volkskarakter aan te geven? Wel, die is thans niet meer te beluisteren. Het schijnt, dat die befaamde antirevolutionaire beginselen maar een zouteloos zout geworden zijn.

Nogmaals, men begripte ons wel. Wij kunnen ons uitstekend voorstellen, dat Nederland een onverklaarde oorlog met Indonesië niet wilde of kon voeren, zeker niet alleen; een oorlog, bovendien met Russische hulp tegen Nederland op touw gezet. Het ware dan beter geweest het land te ontruimen, zonder een verdrag, dat alle garantie mist, zich door Washington te laten opdringen. Een compromis aangaan met het geweld is een onchristelijke zaak, vooral als dit ten koste van derden geschiedt.

Wij meenden, dat hier de grote taak van de Antirevolutionaire Partij lag: voorkoming van zulk een compromis. Ontruiming van het land, stelselmatig, met een beroep op eisen van internationaal recht, zou, als het geschied zou zijn met de ganse Nederlandse natie er achter, een machtig protestgebaar zijn geweest tegenover Washington en Moskou en Djakarta.

Want hoe kan een kleine mogendheid in vrede leven, als er geen recht is?"

Tot zover Prof. Prins.

Dit is de nuchtere waarheid.

Eens werd gezegd: Het Nederlandse volk is een volk dat groot is in alles waarin een klein volk groot kan zijn.

Die tijd is voorbij.

Onherroepelijk?

C. V.

VAN HIER EN GINDS

De groeiende Pinkstergemeenten

De Pinkstergemeenten, die haar internationaal hoofdkwartier in Springfield, Missouri, in de Ver. Staten hebben, kwamen van 23—29 augustus in het „Memorial Coliseum" in Portland, Oregon, samen voor haar 29ste tweejaarlijkse conventie.

Niet minder dan 4600 personen registreerden als afgevaardigden van 20.692 kerken in de Verenigde Staten en 70 andere landen. Het totale ledental bedraagt 1.254.048. Daarvan bevinden zich in de Verenigde Staten 8.233 kerken met 508.602 leden. In 1916 telde deze groep Pinkstergemeenten 118 kerken met in totaal 6.703 leden. In Portland werd besloten tot het stichten van 8000 nieuwe kerken in de komende 10 jaren. In 1960 werd bijna \$ 5.000.000.— gegeven voor buitenlandse zending.

Enige tijd geleden werd besloten het kantoor van de Gemeenten in het Interkerkelijk Centrum van New York te sluiten en werd de samenwerking met de Church World Service (de organisatie van de Wereldraad voor het verlenen van hulp en steun) verbroken. Voor het eerst, sinds zij in 1916 aanvaard werd, werd de leerstelling van deze organisatie gewijzigd. De wijzigingen, die na een studie van twee jaar werden aangebracht, versterken de positie inzake de leer van de Schrift, de godheid van Christus, de Kerk, de doop door de Heilige Geest en de zaligmaking.

Er werd ook besloten tot het stichten van een theologisch seminarie; terwijl een ander besluit handelde over een televisie-programma, waarvoor de denominatie verantwoordelijk zou zijn.

„Revivaltime", het radio programma van deze Pinkstergemeenten wordt gemiddeld over 340 zenders uitgezonden. In 1960 werd een aanvang gemaakt met de bouw van een Algemeen Kerkerlijk Bureau en Uitgeverij, dat in totaal drie miljoen dollar zal kosten.

Jongeren-diakonaat

In Den Haag is een jongerendiakonaat tot stand gekomen. Vijfentwintig jongeren legden ten overstaan van de voorzitter van de centrale kerkeraad ds W. Sybrandy en de voorzitter van het college van diakenen de belofte af, dat ze zouden meewerken in het jongerendiakonaat en daarover geheimhouding zouden betrachten.

Het jongerendiakonaat beoogt het intensief en daadwerkelijk deelnemen van jongeren aan de centrale diakonale besturen en commissies zoals de kerkelijk sociale arbeid (K.S.A.), het rusthuis, ondersteuningscommissie enz.

Deze jongeren verdelen zich twee aan twee over alle besturen en commissies, wisselen na een jaar van plaats en komen zo op de hoogte van het algemene diakonale werk. Op dezelfde wijze zullen zij ook deelnemen aan de besturen van de hervormde stichting voor geestelijke volksgezondheid en jeugd-kerkewerk.

Een verband van jongeren-diakenen brengt hen eens in de zes weken bijeen ter uitwisseling van ervaringen en verdere voorlichting over diakonale arbeid. De initiatiefnemers hopen tweemaal doel te bereiken: ten eerste, het vormen van jongeren, die later het diakenambt zullen vervullen en voorts het actief inschakelen van jonge lidmaten.

Beheerder van de Wartburg vluchtte

De directeur van de Wartburg-Stichting, dr. Siegfried Asche is, nadat hij acht jaar lang het beheer heeft gevoerd over de Wartburg, de burcht in Eisenach waarin Maarten Luther

zijn bijbelvertaling maakte, naar West-Duitsland gevlucht. Als reden van zijn vlucht geeft dr. Asche op, dat het regime van de oostelijke zone, waarin de Wartburg ligt, zijn werk onmogelijk maakte.

Dr. Asche heeft veel gedaan om de Wartburg in zijn oude, onbedorven toestand te herstellen. Hij redde vele waardevolle documenten en kunstschaten in de Wartburg voor de ondergang. Door talrijke publikaties over de Wartburg en Luther werd hij tot ver over de grenzen bekend. Aan hem is het te danken dat de Wartburg — de heftige tegenwerking van de communistische SED-partij ten spijt — niet aan de communistische geschiedenisvervalsing ten prooi is gevallen, maar als monument van Duitse cultuur en geschiedenis, met name ook als feestelijke ontmoetingsplaats voor alle Lutherkeners en bezoekers uit beide delen van Duitsland behouden is gebleven.

Na een afmattende strijd van acht jaren waarin hij vele successen behaald heeft, zag Asche nu geen mogelijkheid meer om zijn taken „mit reinem Gewissen und in reiner Wahrheit" te vervullen. Hij heeft deze strijd in een uitvoerige brief aan de minister-president Grotewohl beschreven. Sinds twee jaar werden „in versterkte mate de wetenschappelijke en bouwwerkzaamheden in de Wartburg gesaboteerd", aldus dr. Asche in dit schrijven, waarin hij voorts onder meer zegt: „Ik heb alle mogelijkheden uitgeput om het leugennet van deze sabotage kapot te scheuren. Het lukte mij niet meer."

Bijbelstudie in Israël

Te Jeruzalem wordt gewerkt aan een geheel nieuwe „wetenschappelijke uitgave" van de Hebreeuwse Bijbel, waarvan de voltooiing wel tientallen jaren zal vergen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van nieuwe archeologische ontdekkingen en in de laatste jaren gevonden documenten zoals de handschriften die in de grotten bij de Dode Zee werden aangetroffen en de overblijfselen van de bekende Ben Asher tekst die bij de brand van 1948 uit de grote synagoge in Aleppo werden gered. Men wil van alle onderling verschillende versies van de Bijbel studie maken om te proberen door vergelijking tot de oorspronkelijke tekst te komen en een reconstructie van zijn geschiedenis.

Atheïstische Bijbel

De Staatsuitgave voor politieke literatuur in Rusland heeft zojuist uitgegeven de „Spoutnik Ateïsta" (De metgezel van de atheïst) een boek waarin 30 specialisten schrijven over godsdienst, filosofie, geschiedenis, speciaal ten dienste van anti-godsdienstige propaganda en conferenties. Het boek telt 500 bladzijden.

KERKNIEUWS

Aangenomen naar Gees: R. Hoogsteen te Garlswaer.

Ds T. de Haan is uit Curaçao, waar hij gedurende een half jaar de kerk aldaar diende, weer teruggekeerd in ons land.

Ds K. Brüning te Armadale herdacht dat hij voor 12½ jaar in het ambt werd bevestigd.

Schorsing Ds J. v. d. Schaft. In het Kerkblad van de Gereformeerde Kerk van Delft stond het volgende:

Zoals de aankondiging van de kerkdiensten in dit nummer doet zien, zal zo de Heere wil op zondag 11 november a.s. Ds v. d. Schaft in de beide diensten voorgaan. De kerk van Murmerwoude zond onze kerkeraad bericht, dat zij de schorsing van haar predikant d.d. 2 juni j.l. had opgeheven. Aan dit bericht werd een vertrouwelijke mededeling toegevoegd, waarvan het vertrouwelijke karakter door ons dient te worden geëerbiedigd, zodat we hieraan het zwijgen moeten toedoen. Uit een en ander bleek onze kerkeraad evenwel tot zijn blijdschap, dat er thans geen enkel beletsel bestaat, om Ds v. d. Schaft te laten voorgaan. Het verheugt de kerkeraad, dat hij nu dus Ds v. d. Schaft weer heeft kunnen uitnodigen en dat deze de uitnodiging heeft kunnen aanvaarden.

ADRESSEN

Nijverdal: adres kerk: W. Hof, Stationsweg 7 b, Enter; **Ijmuiden:** A. Beute, P. C. Hoofllaan 35, Driehuis (Ijmuiden).

„Het bestuur van de Vereniging van Gereformeerde Studenten te Leiden „Franciscus Gomar" heeft de eer U mede te delen dat het voor het komende jaar als volgt is samengesteld:

W. Parre, praeses
Mej. J. M. A. Buurman, abactis
C. N. Vreken, fiscus.

Het abactiaat is gevestigd Rijnsburgerweg 29A, Leiden."

DIRKSHORN VRAAGT HULP

De gemeente van Dirksborn ziet geen mogelijkheid meer om langer haar zelfstandig bestaan als plaatselijke kerk te handhaven.

Toen de gemeente in 1948 werd geïnstituëerd, telde zij 16 belijdende en 18 doopleden. Dit aan-

tal is in de loop der jaren geslonken tot 6 belijdende en 7 doopleden (variërend van 10 tot 3 jaar!) Daarom heeft men besloten zich aan te sluiten bij de kerk van Broek op Langendijk. Gezien de afstand, 12 kilometer, wil men nu graag overgaan tot het aanschaffen van een Volkswagenbusje voor het vervoer naar de kerk.

Men vraagt daarom, welke broeder Dirksborn zou kunnen helpen aan een goed-onderhouden V.W.-busje. Tevens doet men in alle bescheidenheid een beroep op de kerken voor financiële steun.

Eventuele correspondentie te richten: G. Doekes, Groenhartweg, Dirksborn (gem. Harenkarspel).

NAAR EEN EIGEN TEHUIS....

Het vervolg

komt dan nu. De kerken is meegedeeld dat het tehuis groter moet worden dan aanvankelijk was gedacht. Het moet plaats bieden, niet aan 24 doch aan ongeveer **40 kinderen**. Haast een verdubbeling van de bouwkosten? Wij kunnen U gerust stellen. Wanneer **alle** kerken de gevraagde f 3,50 per kerklid (doopleden zijn ook kerkliden!) bijdragen komen we er. Maar zullen alle kerken meedoen?

„Er is altijd nog een niet onbelangrijk aantal dat tot heden nog niets van zich liet horen", zo lezen wij in de brief welke aan alle kerken werd verzonden. Wij vertrouwen, dat ook deze tot de daad zullen komen.

Hoe lang duurt het nog

voordat we gaan bouwen? is de vraag welke veelvuldig wordt gesteld. Deze vorm van ongeduld doet ons prettig aan. Toch kunnen wij de aanvang van de bouw er niet door versnellen. Hierin zijn wij in belangrijke mate afhankelijk van de ambtelijke molens.

Bij ons laatste bezoek aan het Departement van Justitie hebben wij het schetsplan daar achter gelaten. Het wachten is nu op de behandeling ervan. Het tehuis dat we gaan bouwen moet door de Minister van Justitie worden aanvaard. In een niet aanvaard tehuis mogen door de verschillende justitiële instanties, Kinderrechters en Raden voor de Kinderbescherming, geen kinderen worden geplaatst. En het zijn juist deze kinderen waarom het gaat. Tot heden werd de arbeid van onze Stichting rijkelijk gezegend. Ook voor de toekomst is ons vertrouwen op de Here, op Hem alleen.

De vrouwen,

leden van de Gereformeerde Vrouwenbond, hebben het laatste nummer van „Rondom het Woord" goed gelezen? Wij hebben er enkele dagen mee in onze tas gelopen om aan anderen te laten zien, dat de vrouwen een actie gaan voeren. Waarvoor? Dit blijft een geheim van het bondsbestuur. Behoeven wij ook niet te weten. Het voornaamste is dat wij zekerheid hebben, dat er wat gaat gebeuren en dat alle leden, alle verenigingen, er aan meedoen. Het gaat om de kinderen van de kerk. Om de kinderen, die de Here ons heeft, gegeven.

Het is Uw nood,

wanneer een meisje zegt: toen wilde ik eens naar een andere kerk en mocht niet; nu móet ik er heen. Waarom mocht ik er toen niet heen? Vandaag verblijft zij in een inrichting en mag zij niet naar de eigen kerk. Vindt U het vreemd, dat zij het allemaal maar vreemd vindt? Laten wij er voor zorgen, dat het in de toekomst anders zal zijn en tegenover de kinderen een vaste lijn zal worden gevolgd.

Vele bemoedigende woorden

ontvingen wij van gevers en geefsters. Te veel om te vermelden. We durven er geen keus uit te doen. Wij weten dat het U daarom ook niet is te doen. Het doet ons en de actie goed, wanneer ieder schrijft wat men op zijn of haar hart heeft.

Verantwoording tot 5 november 1962:

Ontvangen van kerken f 191.098,89
Ontvangen van particulieren f 40.674,36

Over de afgelopen periode werd van de kerken een bedrag van f 1710,72 en van particulieren f 1.546,83 ontvangen.

Bijdragen kunnen worden gestort op postrekening nr. 52325 t.n.v. „Stichting Gereformeerde Kinderbescherming", Beatrixlaan 37, Ede.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij